

MENKABET-İ PENC KEŞTİ

Fatma Sabiha KUTLAR*

Özet

Hız. Ali'nin mitolojik kimliği etrafında şekillenen edebî metinlerden biri de *Menkabet-i Penc Keşti*'dir. Muhtemelen XVIII. yüzyılda Bağdat ve civarında yaşamış olan Şeyhoğlu mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Seksen beş beyitlik bu mesnevî, örnekleri Orta Asya, Kafkaslar, Hindistan, İran gibi Anadolu dışındaki edebiyatlarda tespit edilen ve bir varyantı XVIII. yüzyılda Türkmen şairi Şeydayı tarafından da yazıya geçirilen Gül-Senuber hikâyesinin yeniden yazımıdır. Gül-Senuber, Çin şahı Hurşid'in oğlu Senuber'le Şehr-i Şebistan kralı Ferruh Şah'ın kızı Gül'ün aşkını konu edinen fantastik bir aşk hikâyesidir. Şeyhoğlu, bu manzum-mensur karışık anlatıyı yeniden yazarken Hız. Ali'nin kerametlerini dile getirmek ve onu yüceltmek amacıyla şekil ve içerik bakımından önemli ölçüde değiştirmiştir. Dolayısıyla *Menkabet-i Penc Keşti* şairin, Şii kültüründeki motiflerle kimi fantastik unsurlara yer verdiği bir Hız. Ali hikâyesi hâline dönüşmüştür. Bu çalışmada önce Şeyhoğlu'nun kimliği üzerinde durulmuş, daha sonra *Menkabet-i Penc Keşti* şekil ve içerik bakımından incelenerek manzumenin tespit edilen beş nüshasından dördünün karşılaştırılmasıyla hazırlanan metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeyhoğlu, Mesnevî, Menkabe, Hız. Ali, Klasik Türk edebiyatı, Gül-Senuber, Yeniden yazma.

MANKİBAT-I PENC KESHTI

Abstract

Mankibat-i Penc Keshti is yet another work that is shaped around the legendary stories about fourth caliph of Islam Ali. It is argued that it was composed by Sheyhoglu, an 18th century poet who lived around Baghdad. This 85-couplet long work is written in the masnavi form. It contains a retelling of the Gül-Senuber story, which had been very popular around central Asia, Caucassia, India and Iran and which was also told by Turkoman poet Sheydayı in the same century. The story carries fantastical elements and tells the love story between Senuber, the son of the emperor of China Hurshid and Gül, daughter of Ferruh Shah, the king of Shabistan. Sheyhoglu, while retelling this story in his verse and prose of mixed style, has made many changes concerning the form and content in order to mention Ali's miracles and panegyryze him. Consequently *Mankibat-i Penc Keshti* ends up belonging to Ali-story cycles, embellished by Shiite cultural characteristics. In this article, after a discussion about the author of the work, *Mankibat-i Penc Keshti* is analyzed and a critical edition of the text that considers four out of the five manuscript copies is presented.

Keywords: Sheyhoglu, masnavi, mankiba, Hız. Ali, classical Turkish literature, Gül-Senuber, re-write.

---

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, fkutlar@hacettepe.edu.tr

Giriş

Hız. Ali'nin İslam dünyasında müstesna bir nitelik kazanan tarihsel kişiliği, teolojik ve mitolojik kimliğiyle birlikte bir kült oluşturmuştur. Bunda Hız. Ali'nin özellikle hilafet yetkisini "hakem olayı" ile Muaviye b. Ebî Süfyân'a devretmek zorunda kalması ile başlayan ve Müslümanların, ona bakış itibarıyla iki gruba¹ ayrılmasına neden olan sürecin önemli etkileri olmuştur. Bu gruplardan biri Hız. Ali'yi dördüncü halife ve İslam büyüklerinin en önde gelenlerinden kabul etmiş; ikinci grup ise onu inançlarının merkezine oturtarak kendisine duydukları saygı ve tazim duygularını kutsama derecesine vardırılmıştır. Ancak ikinci grupta yer alanların yaklaşımının da yekpare olmadığını belirtmek gerekir. Bunların bir kesimi Hız. Ali'yi Hız. Muhammed'le aynı mertebeye yükselterek onun soyundan gelenlere ruhanilik ve kudsiyet izafe etmiş, hatta tanrılaştırmış; Şia'nın mutedil kolları ise Hız. Ali'yi "Allah'ın velisi" ve "Hız. Muhammed'in vasîsi" kabul etmiştir. Hız. Ali'nin tarihsel kişiliğinin insanüstü bir niteliğe dönüşmesi² hilâfet mücadelesi ile başlayan ve daha sonra da devam eden trajik olaylardan kaynaklanmıştır. Bu değişimin coğrafi mekânı ise Hız. Ali'nin ömrünün büyük kısmını geçirdiği Arabistan değil eski Mezopotamya toprakları olmuştur (Ocak, 2005: XI-XIV).

Böylece Hız. Ali'nin mitolojik bir kimlik kazanması sonucunda oluşan motiflerin yer aldığı sözlü ya da yazılı edebî metinler ortaya çıkmıştır. Kültürel kaynağını öncelikle İslam'dan ve İran geleneğinden alan ve Hız. Ali çevresinde geçen olayları konu edinen bu hikâyeler, hem Türk halk edebiyatında hem klasik Türk edebiyatında ekseriyeti oluşturan İslâmî kaynaklı anlatılar arasındadır (Köprülü, 1966: 368-369). Seher Abdâl'in *Helvâ vü Nân*'ı hakkındaki çalışmamız (Kutlar, 2010: 269-298) esnasında kullandığımız mecmualarda öncelikle ismi ile dikkatimizi çeken *Menkabet-i Penc Keştî*³ de Hız. Ali hakkında yazılmış manzum bir menkıbedir. Ancak Hız. Ali menkıbelerine yer verilen ulaşabildiğimiz kaynaklarda böyle bir hikâye tespit edilememiştir. Hız. Ali hakkındaki menkıbenin Şiiler ve Aleviler arasında sözlü gelenekte olup olmadığını araştırırken bu anlatıyla çok benzeşen *Gül-Senuber* isimli bir aşk hikâyesine dair bilgiye ulaşılmıştır.⁴ Dolayısıyla *Menkabet-i Penc Keştî*'nin *Gül-Senuber* hikâyesinin yeniden yazımı yoluyla meydana gelmiş olması ihtimali dikkat çekicidir. Bu nedenlerle manzumenin şekil, muhteva ve yeniden yazım bağlamında değerlendirilmesi, tenkitli metnin de günümüz harfleriyle verilmesi konuyla ilgili araştırmalara katkı sağlaması açısından önemlidir.

1. Şair

Menkabet-i Penc Keştî, mesnevînin makta beytinde belirtildiği üzere Şeyhoğlu mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır:

Yüri Şeyhoğlu ey dil kim mekânun kûh-ı Kâf eyle
 'Alî'nün fazlına cân ü gönülden i'tirâf eyle (85)

Şairin kimliğini tespit edebilmek için yaptığımız inceleme sonucunda belirleyebildiğimiz Şeyhoğlu mahlaslı şairlerin en eskisi, *Hurşid-nâme* mesnevîsinin de

müellifi olan Şeyhoğlu Mustafa'dır (ö. M.1409'dan önce). Ancak kaynaklarda Şeyhoğlu Mustafa'nın *Menkabe-i Penc Keştî* isimli bir metin kaleme aldığına dair bilgi yoktur. Nitekim dil ve üslup özellikleri dikkate alınınca bu manzumeyi Şeyhoğlu Mustafa'nın kaleme almış olması ihtimali uzaktır.

Kaynaklarda yer alan Şeyhoğlu lakaplı şairler arasında adı "Şeyhoğlu Cemal-i Germiyani, Şeyhoğlu Bayezid Cemalî bin Mustafa el-Akşehri" şekillerinde verilen Cemalî (ö. II. Bayezid devri sonları) mahlaslı şair de yer alır. Ancak şairin lakabının Şeyhoğlu olarak kaydedilmesinin bir yanlışlıktan kaynaklandığı belirtilmiştir (Derdiyok, 1988: 7-11). Dolayısıyla *Menkabet-i Penc Keştî*'nin bu şair tarafından kaleme alınmış olduğunu ileri sürmek mümkün değildir.

Şeyhoğlu kelimesini mahlas olarak kullanan diğer şair de Kütahya İl Halk Kütüphanesi (37 Hk. 339/4: 19b-23a)'nde *Manzume-i Besmele*'nin müellifi olarak kayıtlıdır. Ancak ne bu şaire ne de *Menkabet-i Penc Keştî* adında bir manzume yazdığına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin yazmaları arasındaki *Mir'ât-i Hızır* başlıklı mensur metnin müellifinin adı eserin sebep-i telifinde Şeyhoğlu Osman (3a) olarak geçmektedir (OE-Yz-362/1: 1b-49a). Ancak, Şeyhoğlu Osman hakkında bilgi veren kaynaklarda onun *Mir'ât-i Hızır* isimli eser yazdığına dair bir kayda rastlanmamıştır. Dolayısıyla Nuri mahlasıyla şiirler yazan divan sahibi Şeyhoğlu Osman'la (ö. 1855-6) *Mir'ât-i Hızır*'ı kaleme alan müellifin aynı kişi olup olmadığını belirlemek mümkün olamamıştır (bu şairler bkz. (İnal, 2000: 1671; Tuman, 2001: 2768, 4438, 4925). Bu şairin, Nuri mahlasını kullanması ve asıl ismi Osman'ın da *Menkabet-i Penc Keştî* şairinin mensup olduğu inanç çevresinde tercih edilmemesi manzumenin Şeyhoğlu Osman'a ait olamayacağını düşündürmektedir.

Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu (06 Mil Yz A 1462/3: 48a-49b)'nda kayıtlı *Kaside-i Bağdâd-ı Dârûs-selâm* başlıklı kaside de Şeyhoğlu mahlaslı bir şair adıdır. Terzibaşı'nın, *Kerkük Şairleri*'nde verdiği bilgiye göre cönklerde ve beyâz adı verilen defterlerde şiirleri yer alan şair hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. XVIII. yüzyıl ortalarında Irak'ta yaşadığı bazı manzumelerinden anlaşılmaktadır. Irak'ta hâkimiyet kuran Osmanlılarla Acemler arasındaki mezhep kavgalarını, Nadir Şah zamanında Bağdat'ın Acemler tarafından üç kez kuşatılmasını, Kerkük, Erbil ve öteki şehirlerin saldırıya uğraması sonucu meydana gelen tahribatı gören Şeyhoğlu, Bağdat için yazdığı kasidede bu olaylara değinmekte, ancak kendisini mezhep çatışmalarının üstünde tutmakta ve Bağdat'ta oturduğuna işaret etmektedir:

İki kavm arasında ta'neden âvâre kalmışlar
Biri ya'ni 'Acem şâhu biri hem Rûm sultânı

'Acem geldükde Bağdâd'a diyir ey mülhid ü sünnî
O Rûm geldükçe söyler Râfızı bî-din-i Nasrânî

Şükür kim kıldı Bağdâd'ı bize hem-mesken ü medfen
Ferâmûş itme Şeyhoğlu okı her demde Kur'ân'ı⁵

Şeyhoğlu, kendini mezhep çatışmalarının dışında tutmakla birlikte Şii (İsnâ Aşeriyye) inancına yürekten bağlı olduğunu şiirlerinde ortaya koymaktadır. Beşerî aşk ve ıstırapın arka planda kaldığı, özel akidelerin ve tasavvuf inancının ön planda yer aldığı şiirleri yazan Şeyhoğlu'nun sade bir dille yazdığı dörtlükleri, sanatlı klasik manzumelerine göre daha canlı ve kuvvetlidir. Kerkük hoyratları biçiminde sıralanmış dörtlüklerine de rastlanmaktadır. Terzibaşı (1988: 95-109), bu bilgilerin yanı sıra Şeyhoğlu'nun Bağdat kasidesi ile bazı gazel ve manilerini örnek olarak verir. Ancak Terzibaşı'nın (1988: 95-109) ne verdiği bilgiler ne de örnekler arasında bu şaire ait *Menkabet-i Penc Keştî* başlıklı bir manzume yer alır. Sadece Şeyhoğlu mahlasını kullanan koyu Şii başka şairin daha olabileceğini, mecmualardan birinde kayıtlı "hey" redifli manzumeden hareketle belirtir. Şairin Tebriz ile Erdebil arasına düşen Serâv kasabasından olduğunu şiirin son beytine dayanarak ileri sürer. Bu Şeyhoğlu ile Bağdat kasidesinin şairinin aynı kişi olduğuna ve Serâv'dan Kerkük-Bağdat dolaylarına gelip yerleştiğine ihtimal vermediğini de ekler. Terzibaşı'ndan aktardığımız bu bilgileri göz önünde bulundurarak Bağdat kasidesinin şairi Şeyhoğlu'yla *Menkabet- Penc Keştî* isimli Hz. Ali menkıbesini nazma çeken Şeyhoğlu'unun aynı kişi olma ihtimalinin yüksek görüldüğünü işaret etmekle yetinmek durumundayız. Bu değerlendirmeyi aşağıda ayrıntılarıyla ele alacağımız manzumenin dilini, üslubunu, klasik şiirle olan bağlantısını, manzumeye kaynaklık eden hikâyenin yaygın olduğu coğrafyayı ve şairin Şii olmasını göz önüne alarak yaptığımızı da ekleyelim.

2. Menkabet-i Penc Keştî'nin Şekil Özellikleri

Şeyhoğlu'nun mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı *Menkabet-i Penc Keştî* seksen beş beyittir. Metin, mesnevi tertibine uygun olarak giriş niteliğindeki dört beyitle başlamakta, hikâyenin anlatıldığı esas kısım ile devam etmektedir. Sondaki iki beyit ise hâtimemeyi oluşturmaktadır.

Manzume aruz vezninin hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbı ile yazılmıştır. Vezin bakımından öncelikle dikkati çeken nokta, kimi mısralarda vezin bozuklukları bulunmasıdır. Müellif nüshasına ulaşamadığı için bu hususta değerlendirme yapılırken böyle mısralardaki vezinsizliklerin veya zorlamaların müstensihlerden kaynaklanabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Metnin, çok sayıda olmamakla birlikte, aşağıya aldığımız şu mısralarında vezin bozuktur. Ayrıca buraya almadığımız bazı mısralarda da veznin zorlayarak çıktığını eklemek gerekir:

Veli gitmişdi elden ihtiyârı pîr-veş'çün (9a)
Hitâ sultânınun kasrında bir kız eylerdi cevlân (10b)
Ser-â-ser ins ü cinnün berr ü bahrün pâdişâhı (29a)
Kılurdu beş yüz yıllık mürdeleri ihyâ (55b)
Benümle var idi üç kerre beş yüz bin mâh-tal'atlar (59a)

Manzumede en sık görülen aruz kusuru imale-i maksurdur. İmale-i maksur, aruz hataları arasında sayılsa da Türkçede uzun ünlü bulunmaması nedeniyle genellikle buna göz yumulmuştur. Klasik şiirde imalenin, kimi usta şairler elinde anlamı kuvvetlendirmek ve ahengi artırmak amacıyla yapıldığı örneklerinin bulunduğuna da işaret etmek gerekir. Ancak Şeyhoğlu'nun *Menkabet-i Penc Keştî*'de imaleyi, şiirin ahengini artırmak amacıyla kullandığı beyitler bulunduğunu söylemek mümkün değildir. O, şu örneklerde olduğu gibi manzume boyunca sadece mısraları vezne uydurmak düşüncesiyle, özellikle Türkçe kelimelerle eklerde imaleye sıkça başvurmuştur:

Geçüp bir yıl aradan gelmedi müjde şeh-i Çin'e
Tutuşdı âteş-i fûrkat firâkı millet-i dîne (18)

Yazup her cânibe kâsidler ile nâmeler saldı
Kimi sahrâya yüz tutdı kimi deryâlara taldı (19)

Sadâ virdi o dem balıklarun sultânına Kanber
Yığıldı cümle balıklar heme şâh ü gedâ yek-ser (42)

Du'â idem Hak izniyle ana bahş eyleye cânı (49b)
Ola şehirde anun her birjünün mûnis ü yâri

İlâhî ol Habîb'ün hürmet-i âli hakıyîçün
Du'âmı müstecâb eyle bu ism adı hakıyîçün (66)

Uzun ünlüleri kısa okumak/okutmak manasına gelen zihaf, kelimenin ahengini bozduğu ve kulağı daha çok rahatsız ettiği için imaleye kıyasla önemli bir aruz hatasıdır. Bu nedenle şairler zihaf yapmaktan kaçınmışlardır. Şeyhoğlu da metinde bu geleneğe uymuş ve zihafa fazla başvurmamıştır. Manzumede imale-i memdude yapılacak yerde yapmamak şeklinde ortaya çıkan zihaf türüne rastlanmamıştır. Aşağıda koyu renkle işaretlenen ve altı çizilen şu örneklerde görüleceği üzere sadece kulağı daha az tırmalayan hece sonlarındaki uzun “ı” ünlüsüne yapılmış birkaç zihaf örneği belirlenmiştir:

Binüp şeh-zâde ile keştîler içre açup yelken (16b)
Yetürgil kendüni bin derd ile ol 'âli dergâha (31a)
Çağırıldı Murtezâ'ya söyledi yâ sâkı-i Kevser (36b)
'Alî'dür fâtihi-i Hayber 'Alî'dür sâkı-i Kevser (71a)

Arapça ya da Farsça kelimeleri vezin gereği Türkçe söyleyişe dönüştürme özelliği ise metinde sadece 60. beyitte “şehir” kelimesinin “şehir” okutulması suretiyle yer alır. Manzumede Türkçe kelimelere imale yapılarak med hece değeri verilmesi, uzun ünlüden sonra “nun”la biten hecenin med okutulması, ayınlı başlayan kelimeye ulama yapılması gibi aruz kusurlarına ise rastlanmaz. Dolayısıyla imaleler konusunda çok dikkatli olmasa da Şeyhoğlu'nun genel olarak vezin kullanımına özen gösterdiğini söylemek mümkündür.

Menkabet-i Penc Keştî'deki kafiye gelince, şair, “yok/ok (4), perver/gevher (3), ahter/manzar (7), kişver/gevher (15), kişver/yek-ser (22), “âlem/Hâtem (25)...” ve

“menkabât/ hayât (2), mâl/Zâl (6), hayrân/cevlân (10), hâk/çâk (23), râh/şâh (21)...” örneklerinde olduğu gibi genellikle mücerred ve mürekkeb kafiyeleri tercih etmiştir. Manzume boyunca “eyle (1, 85), tek (20), itdi (23, 35, 39), oldı (53, 54, 64, 74), bu (56), kılğıl (61), hakıyîçün (66)” olmak üzere toplam 13 beyitte tek kelimeden oluşan rediflere yer vermiştir.

Şeyhoğlu'nun kafiye kurallarına uyma konusunda da kimi zaman dikkatsiz davrandığı ve az sayıda olmakla birlikte “pîr-veş'çün/ meh-veş'çün (9), nidâ eyle/selâm eyle (41)” gibi tümüyle kafiyesiz beyitler yazdığı; “gird-âba/âba (17), hem-dem/dem (63)” örneklerinde olduğu gibi itâ-yı celî adı verilen kafiye hatasına düştüğü görülür. Aralarında birkaç beyit bulunsa da manzume boyunca mısralardan birinin sonundaki “yek-ser” kelimesiyle “kişver (22), asker (34), Kanber (42), Hayder (79), sa'id-ahter (82)” arasında kafiye oluşturarak tekrara düşmesi dikkati çeker. Yine “ahter (20), sa'id-ahter (27, 82) nik-ahter(7, 47)” kelimelerini kafiye yapmak üzere beş kez; benzeri şekilde “Kevser (36, 71), Kanber (42, 71, 76), Şâh-ı merdân (57, 78), Hayder (30, 79), Server (27, 30, 36, 76)” kelimelerini de kafiye oluşturmak üzere birden fazla kullanmıştır. Büyük kısmı yedi beyitten fazla arayla yapılsa da manzumenin kısa olması göz önünde tutulursa, bu kafiye tekrarları şairin kafiye bulma konusunda zorlandığının işareti olarak kabul edilmelidir.

3. Menkabet-i Penc Keştî'nin Muhteva Özellikleri

Hikâyenin özeti

Anlatıcı, hikâyeye “Şâh-ı vilâyet” Hz. Ali'nin menkıbesini hiçbir iftiraya yer vermeden doğru bir şekilde rivayet kıldığını belirterek başlar. Çin'in halkını mutsuzluktan kurtarmış, âdil, çok zengin, güçlü orduya sahip bir şahı ve şahın Allah'ın kendisine lütufla verdiği yıldızı kutlu, yakışıklı bir şehzadesi vardır. Şehzade, rüyasında Hitâ sultanının kasrında dolaşan çok güzel bir kız görmüş ve ona âşık olmuştur. Bu aşkla birlikte şehzadenin iradesi elinden gitmiş, o ay gibi güzel kız uğruna perişan olmuştur. Lakin kızın bulunduğu şehirle şehzadenin yaşadığı yer arasında deniz ve çölden oluşan altı aylık mesafe bulunmaktadır. Oğlunun hâlimden âşık olduğunu anlayan şah, onun Hitâ'ya gitmesi için cevherlerle ve üç kere beş yüz bin yiğitle dolu beş gemi donatır. Gemiler Hitâ'ya ulaşmak üzere yelken açar, ancak bir müddet gittikten sonra girdaba düşer. Gemilerin hepsi parçalanır ve şehzade de dâhil herkes boğularak ölür.

Aradan bir yıl geçer. Çin hakanına beklediği müjdeli haber bir türlü gelmez. Şah, oğlundan ayrılmanın ve haber alamamanın ateşiyle her tarafa ulaklarla mektup yollar. Ulakların bazıısı çölde bazıısı deryada şehzadeyi arar. Hitâ ülkesini baştan sona gezerlerse de ondan hiçbir iz bulamadan üzüntüyle geri dönüp başlarından geçenleri şaha arz ederler. Herkes çok üzülür. Şah, tacını tahtını bırakır, yakasını yırtar, ölmek ister. Ağlamaktan gözleri kör olur. Şehzadesinden ayrılmanın verdiği üzüntüyle vücudunu parçalar. Sonra kendine sahrada bir “Beytü'l-hazen” yaptırarak orada yaşamaya başlar.

Çin şahının hem ârif hem yiğit hem de cömert yaşlı, ama marifette zihni ve gönülünde, zamanında dünyayı baştan sona dolaşmış bir veziri vardır. Huzura gelir. Şaha, Muhammed isminde Medine şehrinin sultanı, âlemin sevgilisi, insan ve cinlerin, denizlerle karaların padişahı bir “seyyid ve server”le onun amcasının oğlu Hayder’den söz eder. Ona, Hz. Muhammed’in yüce dergâhına gitmesini ve derdini anlatmasını tavsiye eder. Şah, yanına sadık dostlarını alarak Hz. Muhammed’in huzuruna varır, ayağına yüz sürüp Müslüman olur. Hâlini anlatır. Hz. Muhammed şaha acır ve Hz. Ali’den şahın sorununu çözmesini ister. Düldül’e binen Hz. Ali, şahı ve Kanber’i alarak yola koyulur, sahile ulaşırlar. Kanber’e “Git, denize seslen ve balıkların sultanına benden selam söyle” der. Bu çağrı üzerine bütün balıklar toplanıp gelir. Hz. Ali, onlardan şehzadenin bir kemiğini bulup kendisine getirmelerini ister. Balıklar bütün aramalarına rağmen şehzadenin ne kemiğini ne izini bulabilir. Durumu Hz. Ali’ye bildirirler. Hz. Ali, haykırarak feleğin elinin şehzadenin parmağının mafsalsını kırmızı bir taş altına saldığını söyler. Mafsalsı getirmelerini ister. Balıklar, kemiği getirir. Hz. Ali, dua ederek Allah’tan kemiğe cisim ve beden vermesini diler. Allah’ın izniyle ölü dirilir. Oğlunu canlı gören ve ona kavuşan şah çok sevinir.

Şehzade, arkadaşları olmadan Çin’e dönmeye utanacağını söyleyerek Hz. Ali’den arkadaşları için de dua etmesini ister. O anda Cebrâ’il, Allah katından getirdiği müjdeyle Hz. Muhammed’in efkârını giderir. Ondaki arkadaşlarıyla o dağa gitmesini ve Ali sırrını seyretmesini ister. Hz. Muhammed ve ashâbı dağın başına giderler. Aradan perde kalkar ve Ali’nin sırrı ayan olur. Görürler ki Hz. Ali keramet denizine dalmış, elini kaldırmış niyaz etmekte ve Allah’tan Hz. Muhammed’in hürmeti için duasını kabul etmesini istemektedir. Hz. Ali, dua ettikten sonra elini deryanın dibine uzatır. Bir müddet denizin içinde tuttuğu elini her parmağında bir gemi olmak üzere denizden çıkarır. Çıkan gemilerin içindeki insanlar sağdır ve mallar tamdır. Hz. Ali, Allah’ın yardımıyla rüzgâra emreder. Rüzgâr, gemileri yerden kaldırıp Hitâ ülkesine ulaştırır. Hitâ halkı, havadan şehre yavaşça inen beş gemi geldiğini görünce oranın şahını bu garip durumdan haberdar eder. Gördükleri karşısında şahın nefesi tutulur. Bunu yapan olsa olsa Hz. Ali’dir, der. Şah, Hz. Ali’nin fazlından Müslüman olmuş, kendini bilen biridir. Hz. Ali’yi saygıyla karşılar, şehre getirir ve misafir eder. Hz. Ali, şah ve kullar bir müddet orada kalır. Kızı alan şehzade maksadına erişir. Hepsini törenle Çin’e döner. Hz. Ali, o dinsiz kavmi cümleten dine getirir. Sonra gelip olanları Hz. Muhammed’e arz eder. Eşi dostu bu haber üzerine mutlu olur.

Anlatıcı, hikâyenin sonunda okurun anlatılanlardan şüphe duymamasını, bu durumun Asaf’ın Belkıs’ı Hz. Süleyman’a getirmesine ve kavm-i İblis’in ona itaat etmesine benzediğini hatırlatır. Hz. Ali’nin “sırr-ı Hâlık” olmasının âlemde meşhur olduğunu, dolayısıyla onun şahında ne denilse layık olacağını da ekler. Kendine seslenerek Ali’nin fazlını can u gönülden itiraf eyleyerek mekânını Kaf Dağı etmesini söylediği beyitle de manzumeyi tamamlar.

Kahramanlar ve Kurgu

Menkabet-i Penc Keşti’de insanlar ve insan dışı varlıklardan oluşan zengin bir kadro vardır: “Çin şahı, Çin şehzadesi, Hitâ sultanının kasrındaki kız, Çin şahının veziri, şehzadenin

üç kere beş yüz bin sayısında arkadaşları, kâsıdlar, Hitâ şahı, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Kanber, Cebrâ'îl, Hz. Muhammed'in ashâbı, balıklar, bâd (rüzgâr), Hitâ halkı, Çin halkı," Metinde Hz. Muhammed, Hz. Ali, Kanber ve Cebrâ'îl dışındaki kahramanların adları verilmemiştir. Çin şahı "âdil, zengin ve güçlü"; yaşlı veziri "ârif, yiğit, cömert, akli ve gönülü genç"; şehzadesi "servi boylu, lal dudaklı, peri çehreli, melek görünüşlü" aşka düşünce "boyu hilale dönmüş, perişan ve hayran"; şehzadenin âşık olduğu kız ise "ay, güneş ve diğer yıldızları kendine hayran bırakacak kadar güzel" biri olarak betimlenmiştir. Hz. Muhammed "Medine şehrinin sultânı, seyyid ü server, mahbûb-ı âlem, hüsnî kâmil, evlâd-ı Âdem, ins ü cinnün berr ü bahrün pâdişâhı, rûz-ı cezâda mü'minlerin püşt ü penâhı, sultân"; Hz. Muhammed'in "ammisi oğlu ve ravza-i âlemde bir gül" olduğu belirtilen Hz. Ali ise önceki paragrafta verdiğimiz isim ve sıfatlar kullanılarak anlatılmıştır. Klasik şiirin diğer örneklerinde olduğu gibi bu metinde de kahramanların bir kısmından aşağıdaki benzetme ve telmihler aracılığıyla söz edilmiş ve bu yolla hikâyenin daha etkinin artmasına çalışılmıştır:

Çin şahı	-----kuvvet-----	Rüstem
Çin şahı	-----kuvvet-----	Zâl
Çin şahı	-----oğlundan ayrılma-Beytü'l-hazen-ağlamaktan kör olma---	Hızır
Çin şehzadesi	-----babasından ayrılma-----	Hızır
Vezir	-----şecaat-----	Rüstem
Vezir	-----cömertlik-----	Hâtem
Hızır	-----ölü diriltme-----	Hızır
Hızır	-----denizde yardım etme-----	Hızır
Hızır	-----rüzgâra emretme-----	Hızır
Hızır	-----inse, cine ve rüzgâra hükmetme, balıklarla konuşma----	Hızır
Hızır	-----Çin kavminin Müslüman olduğu haberini getirme-----	Hızır
Hızır	-----Çin kavminin Müslüman olduğu haberini alma-----	Hızır
Çin halkı	-----Hak dinine inanmama-----	Çin halkı
Çin halkı	-----Hak dinini kabul etme-----	Çin halkı

Menkabet-i Penc Keştî'de kronolojik anlatı ya da art arda dizilişli kurgu olarak isimlendirilen ve bir olayın başından sonuna kadar verilmesine dayalı, çoğunlukla bir aşkın veya bir kahramanlığın anlatımını esas alan kurgu kullanılmıştır. Basit bir yükseliş ve iniş çizgisi içeren ve geleneksel çizginin korunduğu bu tarz kurguda her şey anlatının başkişisinin eylemlerine göre bölümlenen bir düzen içinde verilmektedir. Bu kurguya uygun şekilde düzenlenmiş halk hikâyelerinde kahramanın macerasının başlangıcını oluşturan ve "evden ayrılma"yla başlayan bölümde onun verdiği mücadele sergilenir (Gökâlpa Alpaslan, 2002: 147-149). *Menkabet-i Penc Keştî*'de de olaylar "Çin şehzadesinin âşık olması, sevdiğini bulmak için Hitâ'ya gitmek üzere deniz yolculuğuna çıkması, denizde ölmesi, Hz. Ali tarafından diriltmesi, Hitâ'ya ulaşarak evlenmesi, Çin'e dönmesi" şeklinde art arda sıralanır ve mutlu bir sona bağlanır. Manzume, olayların sıralanış biçimiyle halk hikâyeleriyle uyum içinde

görülmektedir. Öte yandan Gökalp Alpaslan'ın (2002: 435-436) belirttiğine göre genellikle halk hikâyelerinde evden ayrılan genç adam, yola birlikte çıktığı kişi ya da kişilerden kaza vb. nedenlerle ayrı düşerek mücadelesine devam eder. Sonunda olgun bir kahraman olarak evine döner. Bu yalnız mücadele dönemi, genç adamın hayatın zorluklarıyla sınanma ve olgunlaşma sürecidir. Oysa *Menkabet-i Penc Keşti*'de genç şehzade yola çıkar çıkmaz maiyetindeki bütün adamlarla birlikte ölür. Bu açıdan bakıldığında eser, halk anlatılarının maceraya dayalı çizgisinden ayrılır. Çünkü *Menkabet-i Penc Keşti*'nin yazılma amacı genç şehzadenin aşkı uğruna giriştiği mücadeleyi aktarmak ve bir aşk hikâyesi anlatmak değildir. Şeyhoğlu, bu eserde Hz. Ali'nin kerametlerini göstermek için kurgusal bir fon olarak şehzadenin hikâyesini kullanır. Dolayısıyla şair, halk anlatılarının akış çizgisinden yararlanır, ama ona tamamen uyma gereği duymaz

Şair, Hz. Ali'yi ön plana çıkarmak arzusunu ise kemikten ölü diriltmek, parmak uçlarında denizden gemi çıkarmak, geminin içindekilerin hepsini diriltmek, her birine iki yüz elli bin kişi sığın gemilerin havada uçmasını sağlamak vb. gibi metne dâhil ettiği masalsı unsurlarla sağlar. Bütün bunlar, şehzadenin başından geçenlere bağlı olarak ortaya çıksa da sonuçta okur, şehzadenin değil de Hz. Ali'nin başarıları karşısında hayranlık duymak ve onun ne yapacağını beklemek zorunda kalır. Bilindiği üzere halk anlatılarının çoğunda sadece başkişilerin adları belirtilip diğerlerinden genel adlarla söz edilir. Oysa bu hikâyede bunun tam tersine bir düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu da şair için şehzadenin değil Hz. Ali'nin yaptıklarını sunmanın önemli olduğunu, şehzadeyi de sadece bunun bir aracı olarak gördüğünü göstermektedir. Dolayısıyla olayın başkahramanlarının adlarının verilmemesi de onların kimliklerinin belirginleşmemesi için yapılan bilinçli bir tercihtir. Şeyhoğlu, bu tercihiyle hikâyeyi, aslında kimi ön plana çıkarmak için kaleme aldığına da işaret etmiş olmaktadır.

Menkabet-i Penc Keşti ve Gül-Senuber ilişkisi

Kurgusal ve yapısal bakımdan halk anlatılarıyla taşıdığı ortak özellikler nedeniyle de dikkat çekici olan *Menkabet-i Penc Keşti* benzeri bir Hz. Ali menkıbesi ulaşılabildiğimiz kaynaklarda bulunamamıştır. Ancak, Türk dünyası halk anlatıları arasında bu manzumede anlatılana çok benzeyen masalsı bir aşk hikâyesi tespit edilmiştir. Türkmençe *Gül-Senuber* isimli bu hikâye, Köse'ye (1994: 52) göre Anadolu sahası da dâhil olmak üzere, Türk topluluklarında pek rastlanmayan hikâyelerdendir ve sadece Türkmenlerde tespit edilebilmiştir. Kafkasyalı (2009: 84) da İran Türklerinin yerleştiği Culfa'dan Kaşkay yaylalarına, Meşhed'den Sulduz'a kadar uzanan bölgede tespit edilen yüz altmış beş hikâye arasında *Gül-Senuber*'in⁶ de bulunduğunu belirtmiştir.⁷

Manzum mensur karışık *Gül-Senuber* isimli bu klasik halk hikâyesini XVIII. yüzyıl Türkmen şairlerinden Şeydayı tasnif etmiştir. Kaynakları arasında *Seyfûlmülûk*, *Binbir Gece Masalları* ve Farsça *Gül-Senuber*'in de yer aldığı Türkmençe *Gül-Senuber* hikâyesinin edebî kaynağı Farsça *Gül ü Sanavber* hikâyesidir (Eren, 2009: 22). İçinde geçmiş kültüre ait motiflerle kimi dinî-tasavvufî unsurlar da barındıran masalsı bir aşk hikâyesidir. *Gül-*

Senuber, yazılı gelenekten geçtiği anlaşılan klişe bir girişi takiben olayın anlatıldığı esas bölüm ve sonuçtan oluşur. Esas bölümde aktarılan hikâyeye göre Çin padişahı Hurşid Şah'ın Senuber adlı çok güzel bir oğlu vardır. Senuber bir gün rüyasında gördüğü Şehr-i Şebistan kralı Ferruh Şah'ın kızı Gül'e âşık olur. Yemeden içmeden kesilir, gülmeyi unuttur. Hurşid Şah, oğlunun durumunu öğrenince ülkenin güzel kızlarını getirir. Ama Senuber bunların hiç birini istemez. Âşık olduğu kıızı bulmak üzere beş gemi ve beş yüz askerle yola çıkar. Yolda fırtınaya yakalanırlar. Gemileri batır. Sadece Senuber ve arkadaşı Ziver kurtulur. Daha sonra vezir oğlu Ziver de hastalanarak vefat eder. Senuber, birçok ülkeyi geçip karşılaştığı sıkıntıları atlattıktan sonra Şehr-i Şebistan'da Gül'e kavuşur. İki cadılar ülkesine gelir. Senuber burada Mahrengiz'i hatırlar ve onu da alarak Çin Maçin'e doğru yola koyulur. Bu arada aklına ülkesinde bıraktığı arkadaşları ve ailesi gelir. Babasına mektup yollar. Babası mektubu alınca yola koyulur ve Senuber'e kavuşur. Kutlamalardan sonra Şah, memleketimize dönelim deyince Senuber'in aklına ölen arkadaşları gelir. Onlarsız nasıl dönerim diye üzülür. Hızır'dan yardım istemeyi düşünürken Hızır gelir. Denize gömülen gemiler ve halayıklar Hızır'ın yardımıyla kurtulur. Arkadaşı Ziver'i de sahrada sağ bulur. Hep birlikte Çin Maçin'e dönerler. Senuber Gül'le, Ziver de Mahrengiz'le evlenir. Hikâye, dua cümlesiyle sona erer (Köse, 1994: 52-53; Eren, 2009: 18-78). *Menkabet-i Penc Keşti* ve *Gül-Senuber*'i olayları ve şahısları bakımından aşağıdaki şekilde karşılaştırmak mümkündür:

Menkabet-i Penc Keşti

-----^s

Şehr-i Çin şahı
Çin şahının şehzadesi
Hitâli güzel
Şahın yaşlı veziri
Hz. Ali
Hz. Muhammed
Kanber
Balıklar

Şehzadenin rüyada görerek âşık olması ve sevdiğini bulmak için Hitâ'ya gitmek üzere üç kere beş yüz bin kişiyle beş gemiye binerek yanındakilerle yola çıkması

Şehzadenin ve yanındakilerin denizde ölmesi

Çin şahının, bir yıl sonra şehzadeden haber gelmeyince onu aratması ve bulamayınca vezirinin tavsiyesi ile Hz. Muhammed'den yardım istemeye gitmesi

Gül-Senuber

Şehzadenin doğumu
Çin padişahı Hurşid Şah
Şehzade Senuber
Şehr-i Şebistan kralı Ferruh Şah'ın kızı Gül

Hz. Hızır

Senuber'in rüyada görerek Gül'e âşık olması ve sevdiğini bulmak için Şehr-i Şebistan'a gitmek üzere beş yüz arkadaşıyla beş gemiye binerek yola çıkması

Senuber ve Ziver'in kurtulup diğerlerinin denizde ölmesi ve başından geçen maceralar

Gül ve Mahrengiz'le Çin'e dönmek üzere yola çıkın
Senuber'in Hurşid Şah'a peri ile mektup yollaması

Hz. Ali'nin balıklarla konuşarak onlardan şehzadenin kemiğini bulmalarını istemesi. Şehzadeyi kemikten diriltilerek Çin şahını oğluna kavuşturması	Senuber'in namesini alan Hurşid Şah'ın maiyetiyle yola çıkması ve yolda Senuber'e kavuşması
Şehzadenin kaybettiği arkadaşlarını hatırlayarak üzülmeye ve Hz. Ali'den onların dirilmesi için de yardım istemesi	Şehzadenin kaybettiği arkadaşlarını hatırlayarak üzülmeye ve yardım istemek üzere Hz. Hızır'ı anması
Hz. Ali'nin, elini denizin dibine daldırıp her parmağının ucunda bir gemi olmak üzere beş gemiyi içindekilerle denizden çıkarması	Hızır'ın, elini suya vurup gemilerin ve içindekilerin denizden çıkmasını sağlaması
-----	Ziver'in sağ olarak çölde ortaya çıkması
Hz. Ali'nin rüzgâra emredip gemileri uçurarak Hitâ'ya yollaması	-----
Şehzadenin Hitâ'da evlenip babası ve Hz. Ali'yle Çin'e dönmesi	Hurşid Şah'ın Senuber, Ziver, Gül ve Mahrengiz'le Çin'e dönmesi ve gençlerin evlenmesi
Çin şahı ve kavminin Müslüman olması	-----
Hz. Ali'nin oradan dönüp Hz. Muhammed'e müjde vermesi	-----

Yukarıdaki karşılaştırmaya dayanarak *Menkabet-i Penc Keşti*'nin *Gül-Senuber* hikâyesinin yeniden yazımı olduğu söylenebilir. Aktulum'un (2004: 304) verdiği bilgilere göre,

“yeniden yazma, hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi olarak tanımlanabilir. Bir yazar, düzeltme yapmak, derinlik katmak, yeni bir işlevle donatmak vb. amaçlarla başkalarının yapıtlarını olduğu kadar kendi yapıtlarından birini de yeniden yazabilir. Birinci durumda bir yeniden yazmadan (réécriture), ikinci durumda ise bir öz-yeniden yazmadan (auto-réécriture) söz edilebilir. Yeniden yazma ya da dönüştürüm işlemi birçok bakımdan gerçekleştirilebilir: İçeriksel olduğu kadar biçimsel dönüşümlerle yeniden yazılan eski bir yapıt/yapıtlar çoğunlukla güncel anlamlarla donatılarak yinelenirler.”

Yeniden yazma bağlamında ele alındığında *Menkabet-i Penc Keşti*'de *Gül-Senuber* hikâyesine herhangi bir açık gönderme olmadığı görülecektir. Şair, *Gül-Senuber*'in kaynakları arasında gösterilen *Seyfülmülük* ve *Binbir Gece*'yi hatırlatacak bir unsur da kullanmamıştır. Öyle görünüyör ki Şeyhoğlu, fantastik bir aşk hikâyesini yeni bir işlevle donatmak ve onu, Hz. Ali kerametlerinin sunulduğu bir dinî hikâyeye dönüştürmek arzusunda. Bu nedenle de kahramanlara ait özel isimlerden ve onları öne çıkaracak maceralardan arınmış bir metin sunmuştur. İçerik bağlamında yaptığı diğer değişiklik ise şairin, Hz. Hızır'ın yerine

Hız Ali'yi koymasındır. Bunu yaparken de Hz. Ali'yi, olayın ana kahramanının önüne geçirir ve kimi fantastik unsurlar da ekleyerek onun konumunu güçlendirir. Hikâyedeki dini mesajı ve özellikle Şii kültüründeki Hz. Ali algısını yüceltmek için de diğer peygamberlerin mucizelerinin benzerini Hz. Ali'ye yaptırır. Şairin yeniden yazma esnasında yaptığı değişiklikler sadece içerikle sınırlı kalmaz. *Gül-Senuber* gibi manzum-mensur ve uzun bir anlatıyı *Menkabet-i Penc Keşti* ismiyle yeniden yazarken onu mesnevi nazım biçiminde ve sadece seksen beş beyitten oluşan kısa bir metne dönüştürür. Şeyhoğlu'nun içerik ve biçim bağlamında yaptığı bu dönüştürme esnasında ayrıca, Türk sözlü kültüründeki halk hikâyeleri ve menkıbelerinin anlatı yapısından, *Seyfülmülük* ve *Binbir Gece Masalları* gibi Arap ve İran kökenli diğer masal motiflerinden, evliya ve enbiya kıssalarındaki mucize motiflerinden de yararlandığını ve bu unsurların hepsini klasik edebiyat kuralları çerçevesinde bütünleştirdiğini de vurgulamak gerekir.

Bu bağlamda Şeyhoğlu'nun, çok yaygın olmadığı anlaşılan Gül-Senuber hikâyesini nereden duymuş olabileceği sorusuna cevap bulmak da gerekmektedir. Ne yazık ki şairin, kimliğine ilişkin bilgilerimizin yetersizliği nedeniyle bu soruya kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Ancak Gül-Senuber'in, Şeydayı tarafından Türkmence olarak yazıya geçirilmiş olmakla birlikte bu mesela İran'daki Türkler arasında sözlü gelenekte yaşadığı ve âşıklar tarafından anlatıldığı (Kafkasyalı, 2009: 84, dipnot 215) bilinmektedir. Eğer *Menkabet-i Penc Keşti*'yi kaleme alan şair, *Kerkük Şairleri*'nde (Terzibaşı, 1988) sözü edilen Şeyhoğlu ile aynı kişi ise onun, yaşadığı coğrafya nedeniyle hikâyenin Türkmencesinden ziyade İran Türkleri arasında sözlü gelenekte yaşayan Azeri Türkçesi⁹ şeklini dinlemiş olması, hatta eserin Farsça aslını bilmesi ihtimali yüksektir. Yukarıdaki karşılaştırmada Türkmen Gül-Senuber'i kullanmamız ise sadece hikâyenin Azeri Türkçesi ya da Farsça kaleme alınmış bir metnine ulaşamamaktan kaynaklanmaktadır.

Motifler

Türk halk hikâyelerinden, İslam kültüründen ve Şamanizm'den kaynaklanan motiflerin görüldüğü *Menkabet-i Penc Keşti*'de Hz. Muhammed'in peygamberliği dönemine tarihlenen olayların temel hareket noktasını Çin şahının şehzadesinin başından geçenler oluşturur. Anlatı, şehzadenin rüyada gördüğü güzele âşık olmasıyla başlar. Şairin, aşkın başlamasıyla ilgili olarak kullandığı rüyada âşık olma motifi halk hikâyelerinde ve masallarda yaygın olarak kullanılan âşık olma motiflerinden biri olarak Thompson (1955-1958: 332-336) indeksinde de yer almaktadır (T11.3). Evinden ayrılarak yola çıkma motifi kullanılarak başlatılan bölüm, masal ve halk hikâyelerinde anlatının heyecan ve merak unsurlarını içermesi bakımından önemlidir. Ancak kısalığı nedeniyle bu hikâyede kahramanın başından çok sayıda olağanüstü olayın geçmesi ve bunlara karşı verilen mücadeleyle gücünün vurgulanması söz konusu değildir. Hatta şair, halk hikâyelerinin bu bölümünde rastlanan kahramanın sağ kalması motifini değiştirmiş ve kahramanı diğerleriyle birlikte öldürmüştür. Aradan geçen bir yıla rağmen oğlundan haber alamayan Çin şahının, tahtını tacını bırakması, inzivaya çekilmesi ve ağlamaktan gözünü kaybetmesi ile sonuçlanan olayları da Hz. Muhammed'e ve

onun üzerinden Hz. Ali'ye bağlamıştır. Bu bağlantıyı ise zor durumlarda yardımcılık motifıyla kurmuş, aslında vezirin yönlendirmesiyle yardımı işaret edilen Hz. Muhammed'i, Hz. Ali'nin bu özelliğini dile getirmenin aracı kılınmıştır. Bu, şairin Hz. Muhammed'e duyduğu saygı ve sevgi ile Hz. Ali'ye duyduğu saygı ve sevginin farklı olmadığını vurgulamaya yöneliktir. Hikâyeyle sadece Hz. Ali'yi sevenleri etkilemek niyetinde olmadığını belirten Şeyhoğlu, Hz. Ali düşmanlarını yani Hâricîleri, Hz. Ali'nin sahip olduğu kerametleri göstererek üzme amacındadır:

Sahîh ahbâr ile bunda ki aslâ iftirâ yokdur
Velî bu nazm-ı güftârüm **Havâric** bağrına okdur (4)

Şeyhoğlu, Hz. Ali'nin sorunları mutlaka çözeceği mesajını vermek ve okur üzerindeki etkiyi artırmak amacıyla anlatıma olağanüstülükler ve fantastik boyut da katan kimi inanç motiflerinden yararlanır. Bunlardan ilki Ocak'ın Şamanizm kaynaklı inanç motifleri arasında sıraladığı tabiat kuvvetlerine hâkim olmak motifinin biraz değişik nitelikte İslâmî gelenekte yer almış şeklindedir. Eserde verilen bilgilere göre eski Türkler arasında tabiat kuvvetleri üzerinde hâkim olma inancı İslamiyet'in kabulünden çok daha eskilere gitmektedir. Hunlar, Cücenler ve Göktürklerde hükümdar, semavî kaynaklı olması nedeniyle tabiat kuvvetlerini yönlendirmekte, fırtına ve rüzgâr çıkarmakta, kar ve yağmur yağdırmaktadır. İslâmî dönemde de süren bu durum Altay Türk masallarında, *Kitâb-ı Ebû Müslim* ve *Battalnâme* gibi destanî Türk anlatılarında da motif olarak yerini almıştır. Bektaşî menâkıbnâmelerinde de kullanılan bu motifler, Şamanist gelenekteki tabiat kuvvetlerine hâkim olmak ve hasımdan öç almak için onları kullanmakla ilgilidir. İslâmî gelenekte de bu motifle görünüşte benzerlik taşıyan bir motifin yer aldığı da belirtmek gerekir. Mesela *Kur'an-ı Kerim*'de Hz. Süleyman'ın rüzgâra hükmettiğini gösteren ayetler¹⁰ bu gruba girer (Ocak, 2008: 162-165). Şeyhoğlu, şu beyitte Hz. Ali'yi rüzgâra hükmettiren onu Hz. Süleyman'ın mirasının da varisi yapar:

Buyurdı bâda kaldırdı heme keştileri yirden
Hitâ mülki diyüp vardı hüner eksük degül erden (73)

Metinde Hz. Ali'nin, rüzgâra emrederek gemilerin Hitâ ülkesine gitmesini sağlaması şeklinde sunulan bu motif, hem İslâm öncesi inanç motiflerine benzemekte hem de şairin,

Husûsâ vâris-i cümle 'ulûm-ı enbiyâdur bu
Buna her şey musahhardur vasiyy-i Mustafâ'dur bu (56)

beytinde Hz. Ali'yi enbiyaların ilminin varisi sayması nedeniyle İslâmî gelenekteki şekille uyum içerisinde görünmektedir.

Anlatıda karşılaşılan diğer motif ise Şamanizm kaynaklı kemiklerden diriltme (intermezzo) motifidir. Ocak'ın verdiği bilgilere göre eski çağlardan beri insan ve hayvan vücudunun en devamlı unsuru olarak görülen kemik, kimi kavimlere göre ölümsüz ruhun taşıyıcısıdır. Bu nedenle Türk, Moğol, Finoğur ve Lapon kavimleri kemiği saygı duyulması gereken bir nesne olarak kabul etmiş, titizlikle korumuşlardır. Temelinde yeniden dirilişin kemikler sayesinde olacağı kabulünün yer aldığı bu inanç Eliadé'ye göre iptidai

dinlerden, gelişmiş dinlere geçmiş ve efsaneler hâlinde kendine yer bulmuştur. Bektaşî menâkıbnâmelerinde de rastlanan bu inancın İnan'da Ehl-i Hak Kürtler arasında da çok yaygın olduğu ve günümüz Anadolu'sunda da geçerliliğini koruduğu belirlenmiştir. Yine *Kur'an-ı Kerim*'de yüz yıl süren bir uykuya dalan Üzeyr Peygamberin merkebinin kemiklerinden dirilmesi¹¹ de bu inancı hatırlatmaktadır. İslam öncesi inanç motiflerinden gelişen bu inanış İslamiyet'e de geçmiş, ancak ahiret kavramı ile alakası nedeniyle farklılaşmıştır. Nitekim *Kur'an-ı Kerim*'deki örneği, insanlara hem kıyamet günü inancını telkin etmeye hem de Allah'ın istediği her şeyi yapma kudretine sahip olduğunu göstermeye yöneliktir (Ocak, 2008: 170-174).

Menkabet-i Penc Keşti'de Çin şehzadesinin dirilmesi ile ilgili kısımda yer alan beyitler (48-53) yukarıda özetlediğimiz "kemiklerden diriltme" inancının izlerini taşımaktadır. Hz. Ali, denizde ölen şehzadeyi balıklara aratır ve onlardan şehzadenin bir kemiğini getirmelerini ister. Balıklar tüm aramalarına karşın hiçbir şey bulamazlar. Ancak Hz. Ali'nin tarifi üzerine "surh" (kırmızı) taşın altından onun bir parmağının "bend"ini (boğum, mafsal) getirirler. Parmak boğumunun bulunduğu yerdeki taşın renginin "surh" (kırmızı/kızıl)¹² olması, bu rengin Şii/Alevî kültüründeki önemiyle ilgili olmalıdır. Hz. Ali, kemiği balıktan alıp Hâlık'dan kemiğe beden vermesini diler ve Hâlık'ın izniyle ölü dirilir. *Menkabet-i Penc Keşti*'de İslamî özellikler kazanmış şekilde kullanılan motiftaki fark, kemiklerin sayısı ile ilgilidir. Kemiklerin bir araya toplanması ve eksik kemik olmaması şeklindeki kabulün bu hikâyede sadece bir parmak boğumuna indirildiği görülmektedir. Bu durum, Anadolu'da yaygın bir inanışa göre kuyruk sokumunda bulunan kemiğin asla çürümeyeceği, insanların kıyamet günü bu kemikten dirileceği şeklindeki inanışın anlatıda parmak boğumuyla değiştirilmiş olabileceği ihtimalini akla getirir. Şairin bu motifle Allah'ın gücünün büyüklüğünü ve Hz. Ali'nin Allah katındaki değerini göstererek anlattıklarının okur üzerindeki etkisini artırmak amacıyla olduğu söylenebilir.

Anlatıcı, Hz. Ali'nin şehzadeyi dirilmesi konusunda okurun zihninde oluşacağını düşündüğü şüpheleri, beş yüz yıllık ölümleri dirilttiğini belirttiği Hz. İsa¹³ örneği ile gidermeye çalışır. Hz. Ali, dua ederek şehzadenin hayatını kaybeden diğer arkadaşlarını da diriltir. Üstelik bu kez diriltelen insan sayısı "üç kere beş yüz bin" yani bir buçuk milyondur. Bu noktada "kemiklerden diriltme" motifi yerini "el" motifine bırakır. Hz. Ali, batan beş gemiyi denize daldırdığı eli aracılığıyla eksiksiz ve içindekiler sağ olarak her parmağının ucunda bir gemi olmak üzere denizden çıkarır. Burada halk arasında yaygın olan "Hızır'ın özellikle sulara zor durumda kalanlara yardımcı olduğu" inanışında Hızır rolüne Alevî, Bektaşî ve Şii muhitine ait metinlerde de sıkça rastlandığı üzere Hz. Ali'nin ikame edildiği, Hızır'la Hz. Ali'nin özdeşleştirildiği¹⁴ görülür. Bu durum diriltme ve kurtarmanın "el" aracılığıyla yapılmasının tesadüf olmadığını, Şii inancındaki "el" algısının da metne yerleştirildiğini düşündürmektedir. Nitekim Hz. Ali'nin denize daldırdığı elini her parmağında biri olmak üzere beş gemiyle denizden çıkarması dolaylı olarak "Hz. Muhammed, Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin"i simgeleyen "pençe-i âl-i âbâ"ya işaret eder. Bu tabir, hem "Tanrı'nın kudret eli"ni (Günşen, 2007: 344) hem de kötülük ve sıkıntılardan koruduğu belirtilen "Hz.

Fatma'nın eli"ni (Çoruhlu, 2010: 222) ifade etmektedir. "Penc" (beş) sayısı ayrıca "lâhut (Tanrı âlemi), ceberut (Tanrı'ya varmanın üçüncü basamağı), melekut (melekler ve ruhlar âlemi), nasut, (insanlık âlemi), misâl (semboller âlemi)" olmak üzere beş ayrı evrenle ilgilidir. Dolayısıyla şairin, beş gemiyi beş âlemi simgelemek üzere bilinçli olarak kullandığı ve bunları Hz. Ali'nin eli yardımıyla denizden kurtararak da onun gücünün ve kudretinin büyüklüğünü pekiştirmek amacıyla olduğu dikkati çeker.

Şeyhoğlu, Hz. Ali'nin beş gemiyi kurtarmasını anlatırken Cebra'il'in Allah tarafından Hz. Muhammed'e yollandığına, ona müjde vererek efkârını dağıttığına ve yanına yakınlarını alarak "o dağ" a gitmesini istediğine değinir. Metinde "o dağ" ifadesiyle hangi dağın kastedildiği, hatta Hz. Ali'nin "o dağ"da olup olmadığı açık değildir. Hz. Muhammed ve ashâbı dağın tepesine ulaşınca aradan perde kalkar ve "Ali sırrı" ayan olur (beyit 62-65). Burada karşımıza "dağ" ve "Ali sırrı" olmak üzere iki motif çıkmaktadır. Ocak'ın (2008: 114-115) verdiği bilgilere göre dağlar ve tepeler eski Türk dinleri kaynaklı motiflerdendir. Bunlar, yüksek ve gökyüzüne yakın olmaları nedeniyle yücelik ve ilâhîlik göstergesi sayılmış, genellikle ilahlarla temasa geçilen yerler olarak kabul edilmiştir. Bektaşî menâkıbnâmelerinde yer alan şahısların da inzivaya çekilme, dua ve ibadet etme, riyazet için yüksek tepeleri seçtikleri, dolayısıyla Bektaşî menâkıbnâmelerinde görülen bu özelliklerin eski Türklerdeki dağ ve tepe kültürüyle bağlantısının olduğu anlaşılmaktadır. *Menkabet-i Penc Keşti*'de "o dağ" şeklinde işaret edilerek belirlenen bir dağ mevcuttur ve anlatıdaki bu parçanın "dağ ve tepe"lere ilişkin kabullerle örtüştüğü açıktır.

Bu noktada şair, söz konusu inançta sıkça değinilen ve bilinemeyeceği belirtilen "Ali sırrı"¹⁵ ifadesine bir yerde açıklık getirerek Hz. Ali'yi Allah olarak algılamak¹⁶ gibi bir düşünceye bağlı olmadığını da göstermektedir.¹⁷ Bu bağlamda *Menkabet-i Penc Keşti*'de benzer içerikteki diğer metinlerdeki gibi Hz. Ali'den söz edilirken "Emirü'l-mü'minin, Hayder, Murtezâ, Şâh, Şâh-ı merdân, Şâh-ı Kanber, Şâh-ı vilâyet, nûr-ı vilâyet, sırr-ı vilâyet, vasiy-i Mustafâ, Hudâ sırrı, sırr-ı Hâlık, ser-dâr, server, sâki-i Kevser, hallâl-i müşkil, vâris-i cümle 'ulûm-ı enbiyâ, kerem kâni, Hayber-güşâ, fâtihi-i Hayber, sâhib-i Döldül, Hâce-i Kanber..." gibi isim ve sıfatlar kullanıldığını, ancak bunlardan "Hz. Ali'nin vilâyeti ve vesâyeti" konusundaki Şii kabullerini¹⁸ işaret eden ifadelerin Şeyhoğlu'nun mensup olduğu inanç dairesini göstermesi bakımından önemli olduğunu da vurgulamak gerekir. Nitekim Şiiliğin Hz. Ali'nin Allah ve Hz. Muhammed karşısındaki konumunu kavrayışlarındaki farklılıklara göre değişik mezheplere ayrıldığını belirten Sachedina'nın (2005: 3-4, 10-11) verdiği bilgilere göre Tevhid (Allah'ın birliği) ilkesini benimseyen, Hz. Muhammed'in İslam peygamberi olduğuna inanan, Hz. Ali'yi de Hz. Muhammed gösterdiği için onun halefi kabul eden Oniki İmamcı Şii'ler ılımlı Şii mezheplerindendir. Bunlar, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in yanı sıra Hz. Ali'nin "vilâyet"ine (otorite), "vesâyet"ine (yürütücü görevi) ve Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in "vasî"si olarak Allah'ın sırlarına vakıf olduğuna inanırlar. Bu kabullere bağlı olarak ortaya çıkan Şii kelime-i şahadeti de "Şahidim ki, Allah'tan başka Tanrı yoktur, Hz. Muhammed Allah'ın elçisidir, Hz. Ali Allah'ın velisi ve Allah'ın elçisinin vasîsidir" şeklindeki üç temel ilkedен meydana gelir.

Sonuç

Hız. Ali'nin tarihsel kimliği zaman içinde mitolojik bir kimliğe dönüşmüş ve bu dönüşümün etkisiyle çok sayıda edebî metin kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de *Menkabet-i Penc Keştî* başlıklı manzumedir. Çeşitli mecmualar içinde yer alan beş nüshasını tespit ettiğimiz, fakat kaynaklarda adına rastlamadığımız bu mesnevinin makta beytine göre eser, Şeyhoğlu mahlaslı biri tarafından kaleme alınmıştır. Ancak Şeyhoğlu mahlaslı şairin kimliğini kesin bir şekilde belirlemek mümkün değildir. Sadece, Anadolu sahası dışında Kafkaslardan Hindistan'a kadar uzanan bölgedeki halk hikâyeleri arasında tespit edilen ve aslı Farsça olan *Gül-Senuber* hikâyesiyle *Menkabet-i Penc Keştî*'nin bağlantısı düşünülürse bu şairin, XVIII. yüzyılda Bağdat ve civarında yaşadığı belirtilen Şeyhoğlu'yla aynı kişi olabileceği ileri sürülebilir.

Klasik şiirin diline yakın bir dilin kullanıldığı *Menkabet-i Penc Keştî*, seksen beş beyit uzunluğunda ve mesnevilerdeki üç parçalı plan dâhilinde kaleme alınmış bir manzumedir. Benzeri metinlerde görülen vezin ve kafiye hataları burada da görülmektedir. Ancak bunların çok fazla olmadığı, şairin bu konuda dikkatli olmaya çalıştığı söylenebilir.

Öyle görünüyor ki Şeyhoğlu, *Gül-Senuber* hikâyesini yeniden yazarken onu fantastik bir aşk hikâyesinden Hız. Ali'nin yüceltildiği dinî bir hikâyeye dönüştürmüş, bu sırada hem şekle hem de içeriğe müdahale etmiştir. Manzum-mensur karışık uzun bir hikâyeyi seksen beş beyitlik küçük bir mesnevi hâlinde sunmuştur. *Gül-Senuber*'deki aşk anlatısını korumakla birlikte, hikâyedeki ana kahramanları ön plana çıkaracak özel isimleri ve onların maceralarını kaldırmıştır. İçerikte yaptığı değişikliklerle Şeyhoğlu, Şia'nın Hız. Ali'yi tanılaştırmayan mutedil kollarındaki Hız. Ali imgesini vermeye ve Hız. Ali'nin kerametlerini anlatmaya çalışmıştır. Dinî motiflerden yararlanmış, Hız. Ali'yi peygamberlerin ilimlerinin vârisi konumunda gördüğünü ortaya koymak için bazı peygamberlerin mucizelerinin benzerini Hız. Ali'nin de Allah'ın yardımıyla yapabileceğini göstermiştir.

IV. Metin

Menkabet-i Penc Keştî'nin nüshaları

Şeyhoğlu'nun, yukarıda çeşitli yönleriyle ele aldığımız *Menkabet-i Penc Keştî* isimli manzumesinin tespit ettiğimiz nüsha sayısı biri matbu olmak üzere beştir. Yemini'nin *Fazîlet-nâme*'si ile başlayan ve içlerindeki diğer metinler bakımından büyük ölçüde birbirine benzeyen mecmualarda yer alan bu beş nüshanın künyeleri şöyledir:

1. Şeyhoğlu, *Beyân-ı Menkabet-i Penc Keştî Goft Şeyhoğlu ez-Kerâmât-ı Hazret-i Şâh*, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2861/2, 243a-245a.

2. Şeyhoğlu, *Beyân-ı Mu'cizât-ı Ahmedî Fazl-ı Fazîlet-i Şâh Ali Nâm Kitâbdan Yazıldı*¹⁹, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî'yi Araştırma Merkezi, 454, 135b-137a.

3. Şeyhoğlu, *Menkabe-i Şâh-ı Vilâyet-i Şeyhoğlu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, OE_Yz_001749/2, 3a-5b.

4. Şeyhoğlu, *Menkabet-ı Penc Keştî*, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Vat. Turco 169/II, 186^v-188 (Rossi, 1953: 146).

5. Yemini²⁰ (1325-1327). *Fazilet-nâme-i Cenâb-ı Şâh-ı Vilâyet*, Der-Sa'âdet: Cihân Matbaası, s. 290-293.

Metnin Kuruluşunda İzlenen Yol

Bu çalışmada *Menkabet-ı Penc Keştî*'nin, Vatikan Kütüphanesi'ndeki hariç, üç yazma ve bir matbu nüshası kullanılmıştır.²¹ Hazırlanan tenkitli metinde bu nüshaların hiçbiri esas alınmamış, kelimelerin vezin ve dil bakımından doğru olduğu düşünülen şekilleri tercih edilmiştir.

Manzumenin yazıldığı yüzyılı kesin olarak belirleyemememiz nedeniyle metinde eklerin ve kelimelerin okunuşunda klasik imlaya uyulmuştur.

Kelime ve eklerin yazımında başka metinlerde de sıkça karşılaşılan ve anlam değişikliği yaratmayan yazım farkları dipnotlarda gösterilmemiştir.

Vezin bozukluğu bulunan kimi beyitlerin düzeltilmesine çalışılmış, vezni düzeltilmeyen mısralardaki bozukluklara dipnotlarda işaret edilmiştir. Metne yaptığımız eklemeler [ ] içine alınmış, bunların dışındaki değişiklikler ise dipnotlarda verilmiştir.

Baskıda çıkan font sorunları nedeniyle metinde sadece “ayın, hemze ve uzunluklar” için sırasıyla (‘ ^) işaretleri kullanılmıştır. Kalın “k, g” ünsüzlerinin ince okunmasını engelleyen kalın sıradan bir ünlünün bulunmadığı kelimelerde, şapka işaretinin inceltme özelliği de göz önüne alınarak, uzunluk çizgi ile gösterilmiştir.

BEYÂN-I MENKABET-İ PENC KEŞT[İ]-İ ŞEYHOĞLI²²

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Gel ey mü'min niçe bu kil [ü] kâl içre nizâ' eyle
Uyanup hâb-ı gafletden cevâbum istimâ' eyle²³

2. Sana bir nakl idem Şâh-ı vilâyet menkabâtından
Bu dehrün Hızr-veş nûş eyle gel âb-ı hayâtından²⁴

3. Rivâyet kıldı bu tarz ile bir merd-i sühan-perver
Ki nakl itmîşler anı tâ zemân-ı hirmen-i gevher²⁵

4. Sahîh ahbâr ile bunda ki aslâ iftirâ yokdur
Velî bu nazm-ı güftârum Havâric bağrına okdur²⁶

5. Didiler var idi ol şehri Çîn'ün bir şehinşâhı
Götürmiş 'adl ile halkun dilinden nâle vü âhı²⁷

6. Be-gāyet hadden efzûn idi anun 'asker ü mâli
Zebûn eyler idi rezm içre zûrî Rüstem ü Zâl'i²⁸
7. Ana virmişdi Hak lutf ile bir ferzend-i nîk-ahter
Kadi servi lebi la'l ü perî-peyker melek-manzar²⁹
8. Heme kâmileddi anun her cihetden cümle evsâfi
Ki binde birini vasf eylemez sa'y itse vassâfi²³⁰
9. Velî gitmişdi elden ihtiyârî pîr-veş'çün
Hilâle dönmiş idi kâmeti ol hûr-ı meh-veş'çün³¹
10. Meger görmüşdi hâb içre ki ol âşüfte vü hayrân
Hitâ sultânınun kasrında bir kız eylerdi cevân³²
11. Ne kız kim Mâh [ü] Hâver olmuş idi hüsnine mâ'il
Anı görse idi Behrâm ideydi 'aklımı zâ'il³³
12. Buyurmuşdı mekânî rif'atiyle ol Süreyyâ'ya
Nitekim ta'n iderdi sûreti Mirrîh [ü] Zehrâ'ya³⁴
13. Velâkin altı aylık yol idi mâbeyni ol şeh-rün
Gehî deryâ gehî sahrâ ki haddi yok durur dehrün³⁵
14. Perîşân oldu 'aşk ile çün ol şeh-zâdenün hâli
Dimişler kim olur 'âşıklarun himmetleri 'âli³⁶
15. Görüp ferzendenün ahvâlini çün ol şeh-i kişver
Revân oldu ki beş keştî anunla cümle pür-gevher³⁷
16. Dahı üç kerre beş yüz bin cevân-ı merd-i şîr-efgen
Binüp şeh-zâde ile keştîler içre açup yelken³⁸
17. Gidüp bir müddet ammâ düşdiler bir taraf-ı gird-âba
Sınup keştîleri ol cümlesi gark oldılar âba³⁹
18. Geçüp bir yıl aradan gelmedi müjde şeh-i Çin'e
Tutuşdı âteş-i fûrkat firâkı millet-i dîne⁴⁰
19. Yazup her cânibe kâsidler ile nâmeler saldı
Kimi sahrâya yüz tutdı kimi deryâlara taldı⁴¹
20. Ser-â-ser gezdiler mülk-i Hitâ'yı bâd-ı sarsar tek
Niçe dem sa'y idüp devr itdiler çün devr-i ahter tek⁴²
21. Nişânın bulmayup me'yûs olup yüz tuttular râha
Gelüp bu mâcerâyı sûz ile 'arz itdiler şâha⁴³
22. Bırakdı tâcın itdi yakasın çâk ol şeh-i kişver
Ezâlar tuttular bu nev' ile mîr ü gedâ yek-ser⁴⁴

23. İnüp taht-ı saâdetden yire yüzini hâk itdi
Fırâk-ı dil-ber ol şâhun vücûdın çâk çâk itdi⁴⁵
24. Çıkup sahrâya ol Beytü'l-hazen tek yapıdı bir hâne
Gözi a'mâ olup zâr ağlamakdan irdi hem cânâ⁴⁶
25. Velî var idi şâhun bir vezîri 'ârif-i 'âlem
Şecâat birle çün Rüstem sehâvet birle hem Hâtem⁴⁷
26. Cihânı ser-te-ser seyr eylemişdi ol zemânında
Özi pîr idi ammâ ma'rifetde hâtırı zinde⁴⁸
27. Huzûr-ı şâha gelüp didi ey şâh-ı sa'îd-ahter
Medîne şehrinün sultânıdur bir seyyid ü server⁴⁹
28. Muhammed söylenür adı velî mahbûb-ı 'âlemdür
Sıfât-ı hüsnî kâmil efdal-i evlâd-ı Âdem'dür⁵⁰
29. Ser-â-ser ins ü cinnün berr ü bahrün pâdişâhı
Kamu mü'minlerün rûz-ı cezâda püşt ü penâhı⁵¹
30. Anun bir 'ammisi oğlı dahı var adı Hayder'dür
Cemî'i erlerün ser-dârı [vü] hem başka serverdür⁵²
31. Yetürgil kendüni bin derd ile ol 'âlî dergâha
Dili şâd oldı şâhun çün tedârük itdi ol râha⁵³
32. Getürdi kendüsiyle bir niçe yâr-i vefâ-dârı
Ki olsunlar anun def'i belâda mûnis ü yâri⁵⁴
33. Tevekkül kıldılar cân ü gönülden fazl-ı Yezdân'a
Gelüp menzil-be-menzil irdiler dergâh-ı sultâna⁵⁵
34. Resûl'ün pâyına yüz sürdiler şâh ile ol 'asker
Hem ihlâs ile katında Müselmân oldılar yek-ser⁵⁶
35. Dönüp ol şeh Resûl'e hâlini 'arz ü beyân itdi
Anup ferzendenün hâlini gözyaşın revân itdi⁵⁷
36. Terahhum eyledi şâha o demde seyyid ü server
Çağırdı Murtezâ'ya söyledi yâ sâkî-i Kevser⁵⁸
37. Bu şâhun müşkilin hall eyle ki hallâl-ı müşkilsin
Hudâ'nun sırrısın bu ravza-i 'âlemde bir gülsin⁵⁹
38. Niçe müşkilleri hall eylemişsin mu'cizâtunla
Döner ay ile gün çerh-i felek zâtî sıfâtunla⁶⁰
39. Bunı çün Şâh-ı Kanber Mustafâ'dan istimâ' itdi
Binüp Düldül'e ikrâm ile yârânı vedâ' itdi⁶¹

40. Alup şâhı bile Kanber revâne oldılar bere
Gelüp menzil-be-menzil irdiler ol sâhil-i bahre⁶²
41. Buyurdi Kanber'e Hayder yüri bahre nidâ eyle
Yüri balıklarun sultânına benden selâm eyle
42. Sadâ virdi o dem balıklarun sultânına Kanber
Yığıldı cümle balıklar heme şâh ü gedâ yek-ser⁶³
43. Zebân-ı hâl ile Şâh'a senâlar itdiler anlar
Bu ahvâli görüp gâyet ta'accüb itdiler bunlar
44. Bana hâzır kılun şeh-zâdenün bir üstühânından
Veyâ hod bir haber alun anun nâm [ü] nişânından
45. Gidüp bu şevk ile mâhî tolaşdı ka'r-ı deryâyı
Husûsâ anların şâhı gezüp komadı bir câyı⁶⁴
46. Huzûr-ı Şâh'a geldi söyledi ber-lafz-ı insânî
Ki bulmaduk anun bir üstühânın ey kerem kânı⁶⁵
47. Dönüp Şâh-ı vilâyet haykırup ey balık-ı mühcir
Cevâbum istimâ' eyle sen ey hayvân-ı nîk-ahter⁶⁶
48. Gidün şeh-zâdenün bir parmağınun bendi kalmışdur
Anı dest-i felek bir surh taş altına salmışdur⁶⁷
49. Getür ol 'uzv-ı insânî olur hem fazl-ı Yezdâni
Du'â idem Hak izniyle ana bahş eyleye cânı⁶⁸
50. Gidüp ol şevk ile mâhî irişdi ka'r-ı deryâyı
Alup ol 'uzv-ı insânî getürdi Hazret-i Şâh'a⁶⁹
51. Vasiyy-i Mustafâ ol üstühânı aldı balıktan
Ana cism ü beden virmek temennâ kıldı Hâlık'dan⁷⁰
52. Bi-izni Hâlık ol mürde dirildi geldi hem câna
Niçe kâfir bu i'câzı görüben geldi imâna⁷¹
53. Emîrül-mü'minîn Şâh'un du'âsı müstecâb oldu
Münâfıklar bu ahvâli görüp gamdan kebâb oldu⁷²
54. O demde şâh-ı Çin'ün hâtırı gamdan güşâd oldu⁷³
Görüp ferzendini zinde pek ehl-i i'tikâd oldu
55. Buna şekk itme kim rûz-ı ezelde Hazret-i 'Îsâ
Kılurdi beş yüz yıllık mürdeleri ihyâ⁷⁴

56. Husûsâ vâris-i cümle ‘ulûm-ı enbiyâdur bu
Buna her şey musahhardur vasiyy-i Mustafâ’dur bu
57. Dönüp şeh-zâde eytdi zâr ile ol Şâh-ı merdân’a
Ki ey hükmi olan câri ser-â-ser ins ile câna⁷⁵
58. Ne yüzle varayum men şeh-r-i Çin’e ey kerem kânı
Ki ta’n ide bana merdüm senün hem-demlerün kanı⁷⁶
59. Benümle var idi üç kerre beş yüz bin mâh-tal’atlar
Müzeyyen cism ile başında tâc eğninde hil’atlar⁷⁷
60. Ola şehirde anun her birinün mûnis ü yâri
Dem-â-dem anı andukça iderler âh ile zârî⁷⁸
61. Kerem kıl anlara Şâhâ benüm tek bir du’â kılğıl
Yeter men bendeni her dem melûl-i bî-nevâ kılğıl⁷⁹
62. O demde cânib-i Hak’dan Resûl’e geldi Cebrâ’îl
Beşâret birle Muhtâr’un idüp efkârını zâ’îl
63. Didi yâ Mustafâ algıl senünle bir niçe hem-dem
Yüri ol tağa seyr eyle ‘Alî’nün sırrını bir dem
64. Alup Ahmed’le eshâbı ser-i kûha revân oldu
Aradan perde ref’ oldı ‘Alî sırrı ‘ıyân oldu⁸⁰
65. Bakup gördiler o Şâh’ı kerâmet bahrine talmış
Elin dergâha kaldırmış niyâzın destine almış⁸¹
66. İlâhî ol Habib’ün hürmet-i âli hakıyîçün
Du’âmı müstecâb eyle bu ism adı hakıyîçün⁸²
67. Bu tarz ile du’â eyledi ol dem kâdir Allâh’a
Uzatdı pençe-i Hayber-güşâsın ka’r-ı deryâyâ⁸³
68. Kalup dest-i şerîfi bir zemân bahr-i sa’âdetde
Çıkup her parmağında bir gemi evvelki ‘âdetde⁸⁴
69. Hemîn esbâb ü mâli cümleten hem âdemi zinde
‘Alî’yi yâd idenler kalmamış bir yirde der-bende⁸⁵
70. ‘Alî nûr-ı vilâyetdür ‘Alî sırr-ı vilâyetdür
Bu kavle i’tibâr eyle ‘Alî ser-dâr-ı âyetdür⁸⁶
71. ‘Alî’dür fâtih-i Hayber ‘Alî’dür sâki-i Kevser
‘Alî’dür sâhib-i Döldül ‘Alî’dür hâce-i Kanber⁸⁷

72. Gör imdi n'eyledi n'itdi o demde fazl-ı Yezdâni
Zihî kudret zihî kuvvet zihî tevfi-k-i Rabbâni
73. Buyurdi bâda kaldurdi heme keştileri yirden
Hitâ mülki diyüp vardı hüner eksük degül erden⁸⁸
74. Hitâ halkı bakup gördi ki beş keşti 'ıyân oldı
Hevâdan indi âheste gelüp şehre revân oldı⁸⁹
75. Haber-dâr itdiler şâhı bu ahvâl-i garâ'ibden
Gelüp hayrân olup gördi çü dem-beste 'acâ'ibden⁹⁰
76. Didi var ise bu sırrı iden ol Şâh-ı Kanber'dür
'Aliyyü'l-Murtezâ'dur bu heme şâhâna serverdür
77. Müselmân olmış idi ol 'Alî'nün fazl-ı cûdından
Haber-dâr idi her şeyden husûsâ öz vücûdından
78. Çıkup ikrâm ile karşu irişdi Şâh-ı merdân'a
Getürdi şehre ol Şâh'ı ri'âyet kıldı mihmâna⁹¹
79. Kalup bir niçe gün anda vasiyy-i Mustafâ Hayder
Ber-â-ber oldı zevk ile heme şâh ü gedâ yek-ser⁹²
80. Kalem 'âciz olur ger vasf idersem cümle ve'l-hâsıl
Alup ol duhteri kıldı anı maksûdına vâsıl⁹³
81. Hem ol âyîn ile anlar revâne oldılar Çîn'e
Gelüp ol kavm-i bî-dîni getürdi cümleten dîne⁹⁴
82. Dönüp 'arz itdi ahvâli Resûl'e ol sa'id-ahter
İşitdi yâri ahbâbı heme şâdân olup yek-ser⁹⁵
83. Buna şekk itme kim Âsaf getürdi çünki Belkîs'i
Mutî' itdi Süleymân'a ser-â-ser kavm-i İblîs'⁹⁶
84. Bu hod meşhûr-ı âlemdür ki Hayder sırr-ı Hâlık'dur
Anun şânında her şey kim dinilse cümle lâyıkdur⁹⁷
85. Yüri Şeyhoğlı ey dil kim mekânun kûh-ı Kâf eyle
'Alî'nün fazlına cân ü gönülden i'tirâf eyle⁹⁸

Temmet⁹⁹

Sonnotlar

¹Hız. Ali ve Muaviye arasındaki hilafet mücadelesi İslam toplumunu bir daha geri dönülmeyecek biçimde ikiye, hatta Hâriciler de eklenirse üçe bölmüştür (Ocak, 2005: XVI).

²Ocak (2005: XIV), Hız. Ali'nin tarihsel kişiliğindeki bu dönüşümün anlaşılması için eski Ortadoğu dinî, mitolojik, neoplatonist ve gnostik mirasının, Mısır'dan İran'a kadar uzanan coğrafyada yaşayan ve Mevâlî denen sonradan Müslüman olmuş çeşitli halklar aracılığıyla İslam kültürüne kendiliğinden eklendiğini kabul etmek gerektiğini belirtir.

³Kullandığımız nüshalarda manzumenin başında "Beyân-ı Menkabet-i Penc Keşti-i Şeyhoğlı (M.), Beyân-ı Menkabet-i Penc Keşti Goft Şeyhoğlı ez-Kerâmât-ı Hazret-i Şâh (MK.), Beyân-ı Mu'cizât-ı Ahmedi Fazl-ı Fazilet-i Şâh 'Alî Nâm Kitâbdan Yazıldı (H); Beyân-ı Menkabet-i Penc Keşti Goft Şeyhoğlı ez-Kerâmât-ı Hazret-i Şâh-ı Vilâyet Kerrema'llâhu Vechehu (AK)" (bkz. metin); karşılaştırmaya almadığımız Vatikan nüshasında ise "Menkabet-i Penc Keşti der-İnşâ'-ı Şeyhoğlı ez-Kerâmât-ı Hazret-i Murtazavi" (Rossi, 1953: 146) olmak üzere farklı başlıklar yer almaktadır. Bu farklılıklar nedeniyle çalışmamızda eser için Menkabet-i Penc Keşti ismini kullanmayı tercih ettik.

⁴Gül-Senuber hikâyesiyle ilgili katkısı için Sayın Şükrü Hatipoğlu'na teşekkür ederim.

⁵Terzibaşı (1988: 97-101)'nda yer almayan bu beyit, Şeyhoğlı (06 Mil Yz A 1462/3: 48a-49b)'ndan alınmıştır.

⁶Türkmençe Gül-Senuber destanının varyantları, çevriyazılı tam metni ve Türkiye Türkçesine çevirisi için bkz. (Eren, 2009). Gül-Senuber ve diğer Türkmen destanları hakkında yapılmış ayrıntılı bir inceleme için bkz. (Şahin, 2010). Tezlere ve kitabına ulaşabilmem konusundaki katkısı için Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Şahin'e teşekkür ederim.

⁷Gül-Senuber destanı Kitab-ı Senuber, Senuber, Destan-ı Şehzade Senuber gibi isimlerle yalnız Orta Asya'da değil, Kafkaslar, Hindistan ve İran'da da bilinmektedir. Bu anlatının edebi kaynağının XII-XIV. yüzyıllarda yazılan Farsça Gül ü Senuber adlı hikâye olduğu ve Hindistan'da Pencan edebiyatının ünlü sanatçısı Urva'nın da Fars edebiyatı etkisiyle Gül-Senuber isimli bir eser kaleme aldığı belirtilmektedir (Eren, 2009: 18, 22). Fakat Fars edebiyatı ile ilgili kaynaklarda hikâyenin sözü edilen Farsça metnine veya nüshalarına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Azerbaycan Nağılları (Tehmasib, 2005: 83-101) isimli eserde Gül Senaver'e Neyledi, Senaver Gül'e Neyledi başlıklı bir masal yer almaktaysa da Gül ve Senaver burada anlatılan olayın ana kahramanları değildir (bkz. 10 numaralı dipnot). Bu masalın metnine ulaşmam konusundaki yardımları için Yrd. Doç. Dr. Hanife Koncu ve Dr. Elmira Mamedova'ya teşekkür ederim.

⁸Metinde şehzadenin doğumuna ilişkin herhangi bir şey anlatılmaz. Sadece Allah'ın, Çin şahına bu şehzadeyi lütufla verdiği "Ana virmişdi Hak lutf ile bir ferzend-i nik-ahter" (7a) mısraında değinilir.

⁹Gül Senaver'e Neyledi, Senaver Güle Neyledi başlıklı Azeri masalında, başlığı oluşturan soru cümlesine cevap aranması dolayısıyla da olsa, Gül ve Senaver isimli bir padişah ve eşine yer verilmesi (Tehmasib, 2005: 83-101; bkz. 8 numaralı dipnot) dikkat çekicidir.

¹⁰"Bunun üzerine, rüzgârı onun emrine verdik; onun emriyle onun istediği yere uysal uysal/tatlı tatlı akıp giderdi." (Kur'an-ı Kerim, Sad 38: 36); Süleyman için de sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü bir ay olan rüzgârı görevlendirdik..." (Kur'an-ı Kerim, Sebe 34: 12).

¹¹"...Eşeğine bak! Seni insanlara bir ibret yapalım diyerdir bu. Kemiklere bak, nasıl yerli yerincede düzenliyoruz onları ve sonra et giydiriyoruz onlara..." (Kur'an-ı Kerim, Bakara 2: 259).

¹²"Güneş, savaş, zafer, ateş, kan, hükümdarlık, aşk, haz" vb. hususların yanı sıra "güney" yönü de ifade eden kırmızı renk, Türkmenlerde güneşe işaret eden kutsal bir anlam taşımaktadır (Çoruhlu, 2010:

208-209). İslamî dönemde Bâtıniler “Kızillar” diye anılmıştır. Şeyh Haydar, on iki dilimli kızıl tacı kabul etmiş, sonradan bu tacı giyen Safevî hükümdarlarıyla onlara uyarak Safevî şahlarını dinî reis sayanlara Kızılbaş/Kızılbaşlar denmiştir. Aleviler, Hz. Ali'nin kızıl renkli elbise giydiğini kabul ederler (Gölpınarlı, 2004: 190-191). Ayrıca Alevî/Bektaşî kültüründe kırmızı renk Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e işaret eder (Günşen, 2007: 346).

¹³ Hz. İsa'nın diriltme mucizesiyle ilgili olarak Âl-i İmrân Suresi'nin 49. ayetinde “Ölüleri Allah'ın izniyle diriltirim” ifadesi yer almaktadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'deki bu ayette Hz. İsa'nın kimleri ya da kaç yıllık ölüleri dirilttiği hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Taberî'de Hz. İsa'nın, peygamber olduğuna inandırmak için gösterdiği mucizelerden birinin ölüyü diriltmek olduğu belirtilerek şu olay anlatılmıştır: Hz. İsa, peygamberliğini ispat için Beni İsrail'den çoktan ölmüş birini bulmalarını ister. Onlar da Hz. Nuh'un oğlu Sam'dan eski bir ölü bulamaz. Onun kabrine giderler. Hz. İsa, mezarın köşesine gider ve “Ya Sam bin Nuh! Allah'ın izniyle kalk” diye seslenince ölü dirilerek mezardan kalkar. Hz. İsa onunla konuşur (Taberî, 1982: 106-107). Kuzgun (1996), Dört İncil'de Hz. İsa'ya atfedilen üç diriltme olayına işaret etmiştir. Ancak burada diriltildiği belirtilenler beş yüz yıl önce ölmüş kimseler değildir.

¹⁴ Konuyla ilgili olarak bkz. (Ocak, 1990: 106-107, 122, 176-177, 199).

¹⁵ “Ali sırrı-arı sırrı” sözü arının da Hz. Ali'nin de sırrına akıl ermez anlamında Alevîler ve tasavvuf ehli arasında yaygındır (Gölpınarlı 2004: 20).

¹⁶ Hz. Ali'nin tanrılığının bir sır olduğunu, ancak güçlü bir kalp gözüyle görülebileceğini, Nusayrilerin bunu sistematikleştirdiklerini belirten Tanrıverdi (2006), Hz. Muhammed'in Hz. Ali'nin tanrılığı önünde bir perde; Selman'ın onun tanrılığına açılan bir kapı olduğu anlayışına değinerek bu olgunluğa “Ali sırrı” dendiğini ve Alevî şiirinde sıkça dillendirildiğini söyler.

¹⁷ Metinde “fazl” kelimesinin “fazl-ı Yezdâni (49, 72), fazl-ı Yezdân (33), fazl-ı cûd (77), 'Ali'nün fazl (85)” olmak üzere beş kez kullanılması şairin inancıyla ilgili olabileceği noktasında dikkati çekmektedir.

¹⁸ Şii teriminin yalnızca Oniki İmamcı Şiiler (İmâmiyye-i İsnâ Aşeriyye) için kullanıldığını belirten Sachedina (2005: 4, 3-23), bu çalışmasında Hz. Ali'nin “veli” ve “vasî” olduğu kabulünü ayrıntılı bir biçimde ele almıştır.

¹⁹ Metnin başlığı yazmanın fihristinde “Çin Şehrinin Pâdişâhının Oğluyla Denizde Gark Olan Beş Geminin Çıkarılması” şeklindedir.

²⁰ Matbu metne ulaşmam konusundaki katkısı için Prof. Dr. Hatice Aynur'a teşekkür ederim.

²¹ Dipnotlarda geçen MK. Millî Kütüphane, AK. Atatürk Kitaplığı, H. Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi nüshalarını, M. matbu metni, dk. ise derkenarı ifade etmektedir.

²² MK.: 243a-245a; H: 135b-137a; AK: 3a-5b; M: 290-291.

BEYÂN-I MENKABET-İ PENÇ KEŞT[İ]-İ ŞEYHOĞLI: BEYÂN-I MENKABET-İ PENC KEŞTİ GOFT ŞEYHOĞLI EZ-KERÂMÂT-I HAZRET-İ ŞÂH MK.; BEYÂN-I MU'CİZÂT-I AHMEDÎ FAZL-I FAZİLET-İ ŞÂH 'ALÎ NÂM KİTÂBDAN YAZILDI H; BEYÂN-I MENKABET-İ PENC KEŞTİ GOFT ŞEYHOĞLI EZ-KERÂMÂT-I HAZRET-İ ŞÂH-I VİLÂYET KERREMA'LLÂHU VE CHEHU AK.

²³ niçe: - H. M. / kıl [ü] kâl: kâl kıl AK / nizâ': nez' H. M.

²⁴ âb-ı: âb ü H.

²⁵ bir: - H. M.

²⁶ ki: - H. M. // güftârum: güftârı H.

²⁷ vü: - MK.

- ²⁸ ‘asker ü: ‘askeri H. – M. // zûrî: zûr-ı H. M. / ü: - M.
- ²⁹ ferzend-i: ferzend ü AK. // lebi: leb MK. H. M. / la’l ü: la’li MK. H. la’l M.
- ³⁰ kâ mildi: kâ mildür MK. H. M/ anun MK. H. AK. M: hem AK.dk. // birini: birin H. AK. M.
- ³¹ Birinci mısradâ vezin bozuktur. elden: eliden MK. - H. M. // hûr-ı: hûri AK.
- ³² görmişdi: kör idi MK. / ki: - H. M. / ol: - MK. H. M. / vü: - MK. / hayrân: hayrâni MK. // cevân: cûd anı (?) H. İkinci mısradâ vezin bozuktur.
- ³³ mâh: mâhi MK. H. M.
- ³⁴ Buyurmuşdı: Büyümüşdi M. / mekânı: mekân-ı H. M.
- ³⁵ yok durur: yokdur H. M.
- ³⁶ çün: - MK.
- ³⁷ ahvâlini: hâlini MK. / çün ol: ol MK. H. M. / şeh-i: şehi MK. AK// pür: bir AK.
- ³⁸ şîr-efgen: şîrân H. M.
- ³⁹ tarf-ı: tarâfa MK. // keştileri: keştiler AK. / ol: - H. M.
- ⁴⁰ şeh-i: şehi MK. AK. şâh-ı H. M. // âteş-i: âteşi H. / fırâkı: fırâk-ı H. M.
- ⁴¹ taldı: saldı MK. H. M.
- ⁴² mülk-i: mülki MK. H. AK. M. // Niçe dem: - H. M.
- ⁴³ Nişânın: Nişânun H. AK. M. / me’yûs olup: me’yûsen H. M. / râha: - MK. // mâcerâyı: cerâyı MK.
- ⁴⁴ itdi yakasın: yakasın H. M.atdı yakasın AK. / çâk ol MK. AK.dk.: çâk itdi H. AK. M. / şeh-i: şehi AK.
- ⁴⁵ taht-ı: tahtı AK. // ol: o H. M. / vücûdın: vücûdun H. AK. / çâk çâk: çâk MK.
- ⁴⁶ tek: - MK.
- ⁴⁷ ‘ârif-i ‘âlem: ‘ârif ü ‘âlim AK. // şecâ’at birle: şecâ’atde H. M.
- ⁴⁸ ol zemânında: evvel zemânda MK. H. AK.
- ⁴⁹ gelüp: geldi MK. AK. / sa’îd: - MK. // seyyid ü: seyyid-i MK. H. M. / Medîne: M’de “d” ünsüzü yazılmamıştır.
- ⁵⁰ Sıfât-ı hüsnî: Sıfâtı hüsn-i MK. Sıfâtı hüsnî H. AK.
- ⁵¹ Birinci mısradâ vezin bozuktur. // Kamu: Cümle H. M. / ü: - MK. H.
- ⁵² ‘ammisi: ‘ammisi H. M. / dahı: - MK. / adı: idi MK. / Hayder’dür: Hayder AK. // ser-dârı MK. H. AK. M: serveri AK.dk. / serverdür: server AK.
- ⁵³ Dili: Velî MK. H. M. / şâhun: - H. M. / ol: - MK.
- ⁵⁴ yâr-i: yâri AK. // anun: ana MK. H. AK. M. / mûnis ü: mûnisi MK. H. M. / yâri MK. H. AK. M: pây-dârı AK.dk.
- ⁵⁵ tevekkül: gönül H. / ü: - MK. // gelüp: varup H. / M’de “menzil-be-menzil”deki ikinci “menzil”de basım hatası vardır.
- ⁵⁶ ol: - MK.
- ⁵⁷ şeh: şâh MK. H. AK. M. / ‘arz ü: ‘arz MK. - H. M. / beyân: - MK. // göz: - MK. / yaşın: yaşun H. M.
- ⁵⁸ şâha: ol şâha H. M. / o demde: - H. / ü: - MK. H. M.
- ⁵⁹ müşkilin: müşkilün M. / ki: - MK. AK. // sırrısın: sırrısın H. M.
- ⁶⁰ mu’cizâtunla: mu’cizâtumla MK. AK. // zâtı: zât-ı H. M.
- ⁶¹ yârânı: yâri H. M.
- ⁶² irdiler: - H. M.
- ⁶³ şâh ü: şâhi MK. AK. / yekser MK. H. AK.dk. M: kemter AK.

- ⁶⁴ ka' r-ı: - MK. // c y: c y MK. c y merc y AK.
- ⁶⁵ bir lafz-ı: bi'l-lafzihı MK. bi'l-lafzi AK. //  st h n:  st h nun MK. M.H.
- ⁶⁶ haykırup:  ı ırup AK. / balık-ı: ba MK.
- ⁶⁷ bir parmağının: - MK. parmağının AK. / bendi: bir bendi MK. H. AK. M. // altına: altında MK.
- ⁶⁸ 'uzv-ı: 'uzvı MK. 'izz-i M.H // Du'  idem: Du' lar eyler m H. Du'  eyler m M. / izniyle: - H. / ana MK. H. AK. M: bana AK.dk.
- ⁶⁹ 'uzv-ı: 'izz-i H. M.
- ⁷⁰ cism: cem' H. M. /  : - MK. AK.
- ⁷¹ görüben geldi: görüp geldiler H. M.
- ⁷² mü'minin: m 'm n M.
- ⁷³ pek: - MK. bin H. M.
- ⁷⁴ r z-ı: r zı MK. AK. // mürdeleri: m rdeyi MK. H. AK. / İkinci mısradaki vezin bozuktur.
- ⁷⁵ ins ile: inle (kelime nazal n ile yazılmıştır) H. M. / câna MK. H. AK.dk. M: cinne AK.
- ⁷⁶ men MK. H. AK.dk. M: ben AK. / merdüm: her dem AK.
- ⁷⁷ Birinci mısradaki vezin bozuktur. // cism ile: cümle H. M.
- ⁷⁸ m nis  : m nisi MK. M.m nisi H. // anduk a: akduk a M. /  h ile:  hı MK.
- ⁷⁹ men: ben MK. AK/ bendeni: bende-i key M.
- ⁸⁰ eshâbı: esh b-ı AK. / ser-i: sırrı AK. seyri AK.dk. / Ahmed'le: pey m-ber H. M.
- ⁸¹ elin: el n AK. / niyâzın: niy zun AK. / destine: deste MK.
- ⁸² hürmet-i: hürmeti MK. H. AK. // ism: ism   AK.
- ⁸³ pençe-i: pençe H/ -g   sın: -g   sun AK.
- ⁸⁴ bahr-i: bahri AK. // gemi: gemi tüm MK. H. AK.
- ⁸⁵  : - MK. // der-bende: bende MK.
- ⁸⁶ n r-ı: n rı AK. / sırr-ı: sırrı MK. AK.
- ⁸⁷ Hayber: Haybi M.
- ⁸⁸ kaldurdu: kaldı yirdi M.
- ⁸⁹ bakup gördi ki MK. H. AK.dk. M: görüp bakdı ki AK.
- ⁹⁰  t : - MK. H. M. / -beste: bestete M.
- ⁹¹ ri 'âyet: gâyet H. M.
- ⁹² Kalup bir niçe: Kaluban bunca gün MK. AK. //  : - MK.
- ⁹³ Kalem: 'Alem MK.
- ⁹⁴  y n ile:  yen ile AK.dk.  hen ile AK.
- ⁹⁵ 'arz: 'arz ile M. / ol sa' d: ol MK. sa' d H. M.
- ⁹⁶ kim: ki H. /  unki: - MK.
- ⁹⁷ ki: - MK.
- ⁹⁸ Y ri: Y ri ey H. M. / ey dil: dil H. M. //  : - H. M.
- ⁹⁹ Temmet: - H. M.

Kaynakça

- AKTULUM, Kubilay. (2004). Parçalılık/Metinlerarasılık. Ankara: Öteki Yayınevi.
- ÇORUHLU, Yaşar. (2010). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- DERDİYOK, Çetin. (1988). Cemâlî Divânı İnceleme-Metin. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EREN, Nehir. (2009). Türkmen Gül-Senuber Destanı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKALP ALPASLAN, Gonca. (2002). XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (2004). Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜNŞEN, Ahmet. (2007). “Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşilik Erkân ve Deyimlerine Bir Bakış” Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, 2(2): 328-350.
- İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. (2000): Son Asır Türk Şairleri (Kemâlüş-Şu'arâ) III. haz: Hidayet ÖZCAN. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- KAFKASYALI, Ali. (2009). İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. (1966). “Türkler’de Halk Hikâyeciliğine Âit Bâzı Maddeler: Meddahlar”. Edebiyat Araştırmaları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KÖSE, Nerin. (1994). “Türkmenistan’dan Gül Senüber Hikâyesi” Milli Folklor Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi, 3 (6): 52-56.
- Kur’an-ı Kerim Meali. (1994). çev. Yaşar Nuri ÖZTÜRK. İstanbul: Hürriyet Ofset.
- KUTLAR, Fatma Sabiha. (2010). “Seher Abdal’ın Helvâ vü Nân’ı”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 56: 269-298.
- KUZGUN, Şaban. (1996). Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri. <http://kitap.ihya.org/dort-incil/index.html>. Erişim tarihi: 17. 04. 2011.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (1990). İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2005). “Sunuş”. Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali. der. Ahmet Yaşar OCAK, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2008). Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

- ROSSI, Ettore. (1953). *Elenco Dei Manoscritti Turchi Della Biblioteca Vaticana*. Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- SACHEDİNA, Abdülaziz. (2005). "Oniki İmamcı Şii İnancında Ali Bin Ebi Tâlib". *Tarihten Teolojiye İslam İnancılarında Hz. Ali*. der. Ahmet Yaşar OCAK, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ŞAHİN, Halil İbrahim. (2010). *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*. Konya: Kömen Yayınları.
- ŞEYHOĞLU. *Kaside-i Bağdâd-ı Dârü's-selâm*. Ankara Milli Kütüphane Koleksiyonu. 06 Mil Yz A 1462/3: 48a-49b.
- ŞEYHOĞLU. *Manzume-i Besmele*. Kütahya İl Halk Kütüphanesi. 37 Hk. 339/4: 19b-23a.
- ŞEYHOĞLU Osman. *Mir'ât-i Hızr*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları. OE-Yz-362/1: 1b-49a.
- TABERİ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. (1982). *Tarih-i Taberî Tercemesi II*. Konya: Can Kitabevi.
- TANRIVERDİ, İnan. (2006). "Ali'nin Tanrı Olduğu Düşüncesi". <http://www.aleviform.com/showthread.php?t=13879>. Erişim tarihi: 09. 04. 2011.
- TEHMASİB, Memmedhüseyn. der. (2005). *Azerbaycan Nağılları II*, Bakı: Azerbaycan Elmler Akademiyası Neşriyyatı.
- TERZİBAŞI, Ata. (1988). *Kerkük Şairleri III*. Bağdat: Zaman Basımevi.
- THOMPSON, Stith. (1955-1958). *Motif-Index of Folk Literature V*. Bloomington: Indiana University Press.
- TUMAN, Mehmet Nâil. (2001). *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I-II*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.